

algun cas, puix que s'aparta del mot italià del model) l'ànima atropellada s'exclama «planyent respòs: —per què-m vas *trepitjar*?» (=per chè mi peste, *Inf.* xxxii, 79). No serà de més de notar que Andreu Febrer (1429) era valencià, Eiximenis vivia a València, Reixac era mallorquí i mallorquí és el primer testimoni que en troba *AlcM*.¹

Però ja llavors, trobem la forma valenciana *trapixar*, amb *a* i amb la *ç* sorda reveladora de mossarabisme; aquí, però, amb el sentit que crec etimològic, d'esclarar els raïms en el trull, constant-hi ben explícit: «--- la vinya és entesa la gent judaica: Déu la translada de Egipte en la terra de promissió: David en lo psalm *Transtulisti vineam de Egipto* --- après diu que-y cavà, e-y féu un trull: és la doctrina dels profetes, que axí com en lo trull són *trapixats* rehims i se fa lo vi, axí en la doctrina proffetizal: allò és trull», StVicentF (*Quar.* de 1413, 116.44 amb l'acostumada grafia imperfecta *x=tx* com *empaxar*, *acaxà* també vicentins). Més tard és més freqüent que ja hi hagi la *tj* sonoritzada, sigui a causa de la fusió amb els mots catalans (*petjar*, *trepejar* etc.), sigui per influència de l'àrab que canviava tota *ç* en *ğ*: una cosa es degué anar sumant amb l'altra. Però la *a* és constant en els textos valencians referents al trepig de sucs, i àdhuc en els altres.²⁵

Abunden, en efecte, tot seguit, les informacions sobre aquesta mena de trepig. Sovint es tracta de la canya de sucre. A CastPna. el *trapig del sucre* consta des de primers del S. xv: «Àpoca del *trapig* del sucre de CastPna.» en doc. d'arxiu de 1421 (*AlcM*); n'hi ha encara un testimoni un poc més antic en el terme de CastPna., de 1417: «furno vestro quod tenetis in --- quadam alcharea vestra sive *trapig* de les canyes mels» (aportat per Barceló-Labarta, parlant de l'edifici on es feia. Traver, *Antigüedades de CastPna.*, cita el *trapig del sucre* en text de 1455; també «un *trapig*, como finca independiente» el 1485 (p. 90), i reporta de Viciana (1564) «una casa grande para el *trapig* del azúcar» (p. 112); del *Llibre de Vâlues* castellanenc de 1468 em comunica (1961) el mestre Sánchez Gozalvo «un corralet --- al *trapig* --- unes cases atinent del *trapig* --- lo *trapig* ---».

El *trapig* de Castelló de la Plana era cap al mig del costat Est de la ciutat (V. en el pla que dóna de la ciutat antiga Traver, p. 128); «con los años pasó a ser cuartel de artillería y almudín: hoy sólo conserva el nombre y --- sirve de parque de bomberos y almacén-guardarropía del Municipio» (p. 124); però també donà nom al *carrer del Trapig*, del qual parla Traver (p. 482) amb referència a 1588. Altrament l'explotació de la canya de sucre, allà durà llarg temps: fins al «siglo xviii, se extingue totalmente el cultivo de la *canyamel*, desaparece el *trapig*, y una tentativa hecha a gran escala por el 1890, con la construcción de un gran ingenio, fracasa» (p. 70). En fi, per a la història i iconografia castellanenques, del *trapig de la canyamel*, remeto a la descripció detinguda en les pp. 203-207 de l'obra de Traver.

Però això no tenia res de peculiar de CastPna.; ni de l'Horta valenciana, on ja ens en parla no sols StVi-

centF sinó també el Marquès de Cruilles (*Los Gremlios de Val.*, Val. 1888, p. 81). Car una altra de les zones més actives fou l'Horta de Gandia, on el nom ha quedat en diferents pobles, com un punt important de la població, p. ex. la *Plaça del Trapic* a Miramar (1962). Se'n fa esment allà en el testament del Duc de Gandia, de 1536. Veg. l'article de Faraudo on, ultra publicar-lo, es donen més notes sobre aquesta indústria antiga «en Gandia, donde convertían el jugo en azúcar, por medio de ingenios o molinos, que eran llamados *trapigs* o *trapitjadors*» (Faraudo, *BABL* 1946, p. 98).

Es de l'a. 1434 la cita, adduïda per G. J. d'Osma, d'un «*trapigii* loci del Real, siti prope villam Gandie» (*Apuntes sobre cerámica morisca*, Md. 1923, II, doc. 11, 45); i ja se cita un *trapig*, o molí de sucre, a Oliva, l'any 1395 (Barceló, p. 56); en el *trapig* del Real de Gandia treballaven 100 moriscos el 1580 i ja feia 86 anys que era governat per un batlle (ibid.).

I Cavanilles, gran coneixedor de la història, els conreus i la vida valenciana, quan arriba a Gandia ens parla de «la cosecha de cañas dulces, cuyo zumo convertían en azúcar por medio de los ingenios o molinos, llamados *trapichadors*, de los que aún se conservan rastros en la huerta» (*Observ.*, ed. 1798, II, 142). En general aquest cultiu i indústria decaigué pertot en les terres de la nostra llengua; però també Sanelo en recull encara la tradició, i ho deu fer en la seva Xàtiva, car és de les coses que afegeix al marge, com de collita pròpia (i no ho troba en els seus models habituals CRos, OPou etc.): «*trapich*: trapiche, ingenio donde se fabrica el azúcar; *trapig*: lo mismo» (I, fº 133v2).

No fou solament valencià en els nostres Països. En un doc. del rei Joan II (rei de Navarra llavors, despatxat a Saragossa), de l'a. 1466 es localitza a Mallorca: «cierta oficina o *trapitz* de Cañamiel en el territorio de la villa o lugar de Artà --- en dicho *trapitz* ---» (*BSAL* IV, 42b). I és sabut que *Canyamel* és encara avui una de les possessions de més renom en el terme d'Artà.

A les terres de l'Ebre, sembla haver-se mantingut millor a Xerta; mentre que a Tortosa mateix, es coneixia bé el 1557, però sembla que ja només com a cosa passada: «sucre ja se n'í porie fer, y ja se n'í a fet: en Cherta --- jo he vist allí les formes ahont se buydava y --- los altres aparells; y per a susara està feta experiència que los can(y)amels proven maravellosament assí, que M. R. --- ne féu plantar en la sua torre o castell de Burg-a-sénia, --- y és cert que en los dos llocs prova molt bé, de manera que si *trapig* teniem, lo negosi fet és», C. Despuig (*Colloquis de la Ciutat de Tortosa*, VI ed. Fita, p. 162; ed. Eul. Duran, 198).

El *trapig* de la canya de sucre és cosa morta, però n'ha quedat el «*trapig*» del raïm, car *trapitjar* amb *a* és encara com es diu pertot en el domini valencià, i quasi pertot en la part del cat. occidental, allà on el verb popular és aquest i no el seu vell sinònim *calcigar*. *AlcM* ens dóna testimoni de *trapigâr*, *-içâr*, *-içâ*, amb *a* pertot en el domini val., localitzant-ho precisament a